

Minna Canthin »Papin perheen» kolmas näytös opetustehtävänä.

Tyttönormaalilyseon VIII luokalla pidetty harjoitustunti.¹

Ensiksi on syytä selvittää tarkasteltavan näytöksen suhdetta näytelmäkokonaisuuteen. Tämä voidaan suorittaa vertaamalla sen toimintaa ja tapahtumapaikkaa kahteen edelliseen näytökseen. — Samalla kun pannaan merkille, että Canth on säilyttänyt kolmanteen näytökseen saakka paikan yhteyden, voidaan kiinnittää huomio laajemminkin kolmen yhteyden lakiin. — Ilmapiirin muutoksen, joka näytelmän kuluessa on tapahtunut samana pysyneessä ympäristössä, voi havaita parhaiten vertaamalla toisiinsa ensimmäisen ja kolmannen näytöksen alkua, varsinkin niissä esiintyvää Maijua. Maijun repliikki (s. 58)², jossa hän valitsee elämänsä yksinäisyyttä ja hiljaisuutta Teuvo Rastaalle, luonnehtii elävästi pappilassa näytöksen alkaessa vallitsevaa tunnelmaa.

Juonen kehitys kolmannessa näytöksessä alkaa jonkinlaisesta aallonpohjasta. Pastori on toisen näytöksen lopussa karkottanut Hannan ja Jussin kotoa, ja perhekohtausta seurannut painostava hiljaisuus jatkuu seuraavan alussa. Tapahtumien kulun kannalta ratkaisevan kohokohdan muodostaa Maijun pako Helsinkiin. Pakoa edistävästä tekijöistä on tohtori Bergbomin kirjeen ja Teuvo Rastaa avun ohella erityisen mielenkiintoinen pastorin oma tahaton osuus matkarahojen lahjoittajana. — Laaja kosimiskohtaus liittyy välittömästi päätapahtumaan kypsyttäen pakosuunnitelmaa.

Henkilöiden luonteenkuvauksen kannalta kolmas näytös on melko mielenkiintoinen. Varsinkin Martta, Maiju ja pastori on kuvattu elävästi ja monipuolisesti.

Verrattaessa Marttaa tavallisiin näytelmien palvelijatartyyppeihin hänet havaitaan harvinaisen elävästi luonnehditaksi sivuhenkilöksi. Todennäköisesti Minna Canthilla onkin Marttaa kuvatessaan ollut joku elävä esikuva, kenties oma palvelijansa. Martan luonnetta yksityiskohteisesti eriteltäessä on helppo havaita hänen syvä kiintymyksensä pappilan lapsiin, mikä ilmenee koomillisesti naittamishaluna (ensimmäisessä näytöksessä suhtautumisessa Jussin kirjeeseen ja kolmannessa Teuvon vierailuun). Uteliaisuus ja pieni valheellisuus ovat Martan huo-noja puolia. Älykkyyttä hänessä on tavallista enemmän (nopea hätävalhe Teuville Maijusta, s. 56). Kansanomaiset sanonnat, siunailut ja kiroilemiset antavat erikoisväriä Martan repliikkeihin ja täydentävät luonteenkuvaa. Luonnostaan Martta tuntuu perin vähän sopivalta vakavahenkisen pappilan palvelijattareksi. Virsien hyräily on hänessä ainoa »pappilamainen» piirre. — Martan esiintyminen näytelmässä ja erityisesti kolmannessa näytöksessä on perusteltua sikäli, että se on omiaan keventämään liian kireäksi jännittyvää tunnelmaa.

Kolmas näytös kohottaa Maijun näytelmän naispäähenkilöksi. Jos näytös jaetaan kohtauksiin, havaitaan Maijun eri luonteenpiirteitä saa-

¹ Vrt. M. Vaula, Minna Canthin »Papin perhe» opetustehtävänä. Vir. 1948, s. 9—.

² Sivunumerot v. 1948 ilmestyneen 2. koulupainoksen mukaan.

dun esiin asettamalla hänet keskusteluun eri henkilöiden, Martan, Teuvon ja pastorin, kanssa. Kahden ensimmäisen näytöksen perusteella saa Maijusta sen käsityksen, että hän on vielä perin lapsellinen. Tämä piirre, lähinnä alakuloisena oikutteluna, tulee näkyviin kohtauksissa Martan kanssa. Harkitseamattomuus, jota Maiju osoittaa päättäessään pakosuunnitelmansa, samoin kuin ymmärtämätön suhtautuminen Teuvon kosintaan osoittavat nekin Maijun kypsymättömyyttä. — Kolmas näytös paljastaa Maijun luonteesta kuitenkin eräitä uusia puolia. Maijun ja pastorin välinen kohtaaminen selventää sekä isän että tyttären luonteenkuvaa, ja samalla se keskittyy näytöksen päätapahtuman ratkaisuvaiheeseen. (Luetaan tunnilla pastorin ja Maijun keskustelu, ss. 63—66.)

Jos verrataan luettua kohtausta edelliseen näytökseen, joissa esitetään pastorin ja Jussin välinen ristiriita, havaitaan, että kuvaus on kolmannessa näytöksessä syvällisempää ja monisärmäisempää. Pastori ja Jussi edustavat abstraktisia aatteita, pastori ja Maiju ovat isä ja tytär. Maijun aseman tekee erittäin vaikeaksi isän odottamaton hyvyys. Näyttelijäksi pyrkiminen ja rakkaus isää kohtaan joutuvat hänessä ristiriitaan. — Matkavalmistuksia tekevässä Maijussa kiinnittää huomiota hänen tavaton jännittyneisyytensä. Pastori nimittää sitä heikkohermoisuudeksi (s. 63). On huomautettu siitä, että Maiju on sairaalloisen herkkä. Tämä piirre tulee selvimmän esiin viimeisessä näytöksessä. Toisaalta Maijun taiteilijatemperamentti selittää hänen tavallista suurempaa herkkyyttään. — Maijun menettelyä arvosteltaessa on otettava huomioon hänen lapsellisuutensa ja varsinkin äitiin kohdistuva sääli, joka tekee paon vaikeaksi hänelle.

Jos verrataan pastorin ja Maijun välistä kohtausta henkilömäärän puolesta siihen, missä isä ja Jussi ovat selvitelleet välejään, havaitaan, että edellisessä näytöksessä on paikalla melkein koko perhe, jälkimmäisessä isä ja tytär ovat kahden. Kahdenkeskisyys herkistää pastoria. Huono omatunto ja ikävä saavat lisäksi ankaran isän odottamattoman pehmeäksi. Tämä käy ilmi pastorin ja Elisabetin keskustelusta samoin kuin se, että pastori on päättänyt kasvattaa Maijun toisin kuin muut lapsensa ja onnistua kasvattajana (ss. 67—68). Omahyväisyys ja ylpeys sekoittuvat hänen isällisiin tunteisiinsa (s. 69). Juuri, kun pastori on ylpeimmillään, tulee tieto Maijun lähdöstä. Asian oikean laidan selvityksessä pastorin suhtautumisessa Maijuun tapahtuu jyrkkä käänne. Isän langettaman ankaran tuomion aiheuttaa todennäköisesti enemmän epäonnistuneen kasvattajan loukattu ylpeys kuin tyttären väärä teko. Elisabetin syyttäminen (s. 72) paljastaa erityisen selvästi pastorin rajallisuuden. — Aikaisemmissa yhteyksissä on voitu todeta, että Minna Canth esittää pastorin varsin kriittisessä valossa. Ellei hän aina osoitakaan suorastaan kielteisiä puolia hänestä, hän kuitenkin korostaa eri tavoin pastorin rajallisuutta. »Uusi Genoveva» ei anna varsin korkeata käsitystä hänen kirjallisesta maustaan.

Pastorin vastakohtana Elisabet herättää jakamatonta myötätuntoa. Näytöksen viimeisessä kohtauksessa hänen rauhallisuutensa Maijun paon jälkeen ja pastorin perustelemattomien syytösten edessä tulee selvästi esiin. Myös Elisabetin uskonnollinen kanta kuvastuu repliikistä,

jossa hän asettuu epäilemään miehensä »lujan uskon» oikeutta (s. 67). Mahdollisesti näytelmän tekijän oma käsitys kuvastuu siitä. Elisabetia ei kuitenkaan voi pitää Minna Canthin edustajana yleensä. Siksi hän on liian alistuvainen.

Kolmannessa näytöksessä tapahtumat keskittyvät siis edelleen papilaan. Näytöksen lopussa kuitenkin tärkeimmät henkilöt ovat siirtyneet tai siirtymässä Helsinkiin. Pastorin aiottua matkaa viivästyttää rippikoulu. Tapahtumien kehitys jää kypsymään kahden viikon viivytyksen varaan. Maijun ja isän suhde jää ratkaisematta. Näytös loppuu kysymykseen: »— kuinka tämä päättyy?» Tällainen loppu on rakenteelliselta kannalta hyvin laskettu. Varsinkin teatterissa se on vaikuttava. Näytöksen lopussa katsojat virittyvät vastaanottaviksi seuraavan näytöksen alun suhteen. — Kolmannen näytöksen rakenteesta voi tehdä runsaasti positiivisia havaintoja. Kosimiskohtaus ehkä on tarpeettoman pitkä ja sovinnainen. Eri katsojilla ja lukijoilla saattaa kuitenkin olla siitä erilainen käsitys. Minna Canth on ilmeisesti pyrkinyt sen avulla keventämään näytöksen raskaaksi painuvaa tunnelmaa.

Koomillisen ja traagillisen aineksen yhdistämistä näytelmissä on yleensä mielenkiintoista seurata. Esimerkkejä on helppo löytää maailmankirjallisuudesta. Kotimaisista kirjailijoista ovat esim. Jotuni ja Linnankoski tässä suhteessa toistensa vastakohtia.

»Papin perheestä» on vaikea sanoa, onko se lähempänä komediaa vai tragediaa. Lopullisen käsityksen voi muodostaa vasta luettuaan viimeisenkin näytöksen, joka tuo ratkaisun kolmannessa näytöksessä avoimeksi jäävälle tapahtumasarjalle.

ANNA-LIISA MÄENPÄÄ